

24.

SEPSÁNÍ O ČESKÝCH ÚŘEDNÍCÍCH ZEMSKÝCH.

° (Asi z r. 1410.)

Dokument, jímž tuto část Pramenů k československým právním dějinám doplňujeme, vznikl v Čechách na samém konci předhusitské doby. Jak určil se značnou pravděpodobností Fr. M. Bartoš, byl sepsán někdy kolem r. 1410 (Listy filologické, roč. 65, 1938, str. 157, pozn. 18). Náleží k nejzajímavějším, avšak současně také k nejméně známým právním památkám, jejichž obsahem je české státní právo tohoto období.

Význam tohoto Sepsání je tím větší, jestliže je srovnáme v hlavních jeho тезích a tendencích s příslušnými partiemi díla Ondřeje z Dubé, jen sotva o půl druhé desetiletí staršího. Nehledě k tomu, že „Sepsání“ jako speciální soupis a rozbor práv, novinností a vů-

bec funkcí českých zemských úředníků jest prací daleko podrobnější, je třeba zdůrazniti, že i jeho politická tendence v mnohém ohledu je jiná. Na první místo mezi zemskými úředníky se neklade nejvyšší purkrabí jako u Ondřeje, nýbrž nejvyšší komorník. Dokonce purkrabí je uváděn až na místě čtvrtém, ač jinak jeho funkce se ucelku popisují shodně. Výslovně se zdůrazňuje, že všichni čtyři nejvyšší úředníci mají býti „páni“, zatím co Ondřej z Dubé připouští, ba doporučuje, aby písař byl z jiného stavu, ba i „člověk obecný“, jen když bude „učený“. Aristokratická výlučnost panského stavu (velmožů) jakoby v tomto spisku ještě sítila. Je to příznak přístřování politické situace několik roků před revolučním výbuchem.

Tendence spisku, vyzdvihnouti úřad písařský, svědčí o tom, že „Sepsání“ vzniklo u desk, kde je asi pořídil některý „literát“ (viz v textu V-5), aby se zavděčil svému „pánu“, nejvyššímu písaři (srov. v textu IV-4), dokonce snad přímo z podnětu a podle pokynů tohoto svého pána. Také to, že nejrozsáhlejší partie sepsání (V) je věnována speciálně funkcím, právům a povinnostem písaře a jeho personálu, potvrzuje tuto domněnku.

Vyrovnáme-li se s touto — u soukromého sepsání zcela tehdy přirozenou — tendencí, můžeme používatí ovšem tohoto spisku jako velmi cenného zdroje právně historických poznatků pro dobu, na níž nám zvláště záleží: pro především husitského revolučního hnutí.

Z literatury:

Fr. M. BARTOŠ, Čechy v době Husově, Praha 1947.

(Úvod.) Tuto se vypisují úředníci zemští větčí, ježto jsou z práva páni i mají býti páni, s jich menšími, s jich mocí i s důstojenstvím i s požitky, jakž od krále českého napřed i od jeho koruny s povolením pánuov, zeman podobně, jsou vysazeni.

I.

1. První jest úředník komorník nejvyšší (jakož nyní jest Aleš Škopek), ježto místo královo na soudě zemském drží, maje moc právu pomáhati skutečně; a proto má komorníky v své moci, j'žto jsou králem a zemaný usazeni a vysvobozeni ode všech zemských daní, jedno na to, aby své právo vezmúc, s právem jezdili, zpomáhají p(rá)vu. A ti sloví latině bedelli terrae. Takých lidí, ač lehkých, jest moc veliká, starým p(rá)vem čána, každého člověka o velikú věc přesvědčiti, jakž páni vědíe.

2. Item druhý úředník slove nejvyšší sudí zemský (jakož jest nyní pan Berka); ten na soudě zemském moc má strany slyšeti na plném soudě a jich žaloby i odpověď. A to spamatuje má na pány podati po jednom pánu, kohož k sobě přivolá, jehož nauče mezi pány pošle, a což ten z panského potazu vynese aneb nalezne, to má předsě jíti. A ten nález písař zemský při tom pánu, ktož nález vynesl, k rozkázání sudieho má kázati ve dsky vložití a vloženie před týmž pánem čisti pro nepaměť budúci. A ten pán sedí od krále a hledí na krále, na jeho všechna práva i na práva všech zeman, chudého i bohatého, aby se každému pravda dála; má také v své moci poručníky, řečníky, kteříž práva lidská vedú; ač by se co zmatkuov dočinili a to dovedeno bylo, móż k nim popraviti i má moc, podlé jiných úředníkův rady.

3. Item třetí úředník nejvyšší jest písař zemský, jenž v své moci dsky zemské má a všecky věci popisovati, kteréž se kolivěk dějí mezi lidmi stavu, pokolenie neb

řádu kteréhož koli, o svobodné dědiny s přiznáním lidským před úředníky, před ním neb před jeho mladšími v těch mezích a březích, jakž na který řád slušie od staradávna, trhy, směny, věna, dání, spolky, poručení, zápis o málo nebo mnoho, neb má kto což kolivěk podvolenie, ubrmanství buď což buď; jedno v tom se vystřihaje, což móż kladeného býti a kterak bez královy vuole z úřadu a v kterých věcech má králova vuole býti, a k tomu posel pán zemský ot krále. K jeho úřadu slušie opatřiti snažně, aby jeho mladší byli uměli v těch věcech a snažni ingrossovati, registrovati, korigovati a pilně kvaternuov stříci a žádnému bez páně vuole neukazovati tak, vuole aby chudému i bohatému, sirotku, vdově, duchovnímu i svěckému a každému u boží pravdě se dala. Má také desk, quaternuov starých i nových, snažně chovati pod svými zámky, najvíc proto, aby tajemství lidí dobrých pro groš nebylo vyjevono do velikých desk otevření; a k tomu ač sám pro jiné potřeby nemůže býti při tom vždy, ale měj člověka věrného, ne pevně učeného, než učeného aby těch zámkuov věrně choval a pisařom jedno quaterny od rokuov do rokuov vydal, proto aby bylo ingrossováno. Má také pisař zemský pána svého krále nápadov, důstojenství i jiných práv všech věrně stříci a brániti, ač by co chtěli páni na súde nového naléti, ježto za jich předkuov ani za králových nebylo; toho má nedopuštěti s pomocí jiných větších úředníkuov bez králova vědění a bez jeho otpuštění. Má také pisař zemský svými pisařoma dvěma s jich se třmi pacholky ztravu podob(n)ú dáti aneb peníze za ztravu, tak aby tu, kdež quaterny jsú, i oni sedali, a nejméně jeden, proto aby lidi v jich potřebách nemeškali.

4. Item čtvrtý úředník najvyšší jest purkrabie Pražský, jenž jest proto usazen a dán, aby súd panský osadil, pokoj, čest a kázeň činil králevú mocí, a toho každého, ktož by co se dopustil hrdosti, svádú nebo skutkem, aby toho popravil, svády a radosti vězeniem, obnažení braní ruky utětim, okrvavenie hlavy stětím, tak jakž má obyčej starého práva. Ten má s menším úřadem právo v lavicích, aby ač ne sám, ale jeho mladší lavicě osadili, nepuštěti v lavicě, když páni sedú, jedno úředníky a pány urozené; a jiní mají vně s obcí státi, aby pánom nepřekáželi slyšeti práva. Má také moc o rozličnú věc všechny zemany, ktož se předeň přivolají a naň se podvolé, slyšeti, zarukovati i ku pravdě pripraviti z svého úřadu. Má také moc, ktož by k němu přišel, žaluje na druhého z bezprávie neb z násilé nevystálého, stranu obeslati, rok dáti a zaručiti strany, aby na právu dosti měli; pakliby kto nechtl, ale pripraviti jej k tomu z úřadu. Posílá také s úřadem podle komorníka svého posla na panování nebo na brání, a ot toho jeho posel věrdunk beže. Také když jemu list od zemského nebo dvorského přinesú pod pečeti úředničí po plném dóvodu práva, když se strana drženie pustiti nechce, má po listu posla svého dáti, aby p(ra)vého uvedl a křivého svedl, jakž list úředničí svědčí; pak-li jeho nebude poslušno po jeho poslu, má toho popraviti z úřada. A ot toho má ot každého skutku kopu grošuov a za ztravu. O jiných o jeho práviech tu mluviti nechci, neb úřada nedotýče.

II.

Item tito čtyři úředníci, najvyšší komorník, sudí, pisař zemský, purkrabie, mají pod sebou své mladšie. Komorník jednoho, jenž slove komorníč druh, sudí jednoho, jenž slove podsudek; pisař zemský, ten má dva pisaře, větčieho a menšieho, neb jsú dvoje dsky; větčie a menšie, póhonné a menšiech zápisuov. Větčie dsky mají býti uzamčité na Praze, pod třmi zámky pánov tří dřevěfečených, a nikdy nemají otevřieny býti než na suché dny, když páni na súde na plném sedie; kromě

oč písar zemský s panským potazem pro potrebu na každý den dsky sobě v své moci zápisuov velikých zachová a quaterny od rokuov do rokuov, jakž sem dříve psal. Ale menšie dsky, póhonné a zápisuov menších do sta kop, ti mají vně býti pro potrebu lidskú na každý den. Purkrabie pražský má jednoho pod sebou, jenž slove pod-purkrabie Pražský. A ti všichni mlazšie napřed psaní svých pánov jsú přísěžní, aby chudému i bohatému pravdu činili.

III.

1. Item mimo ty jsú také jiní úředníci: Králové úředník, probošta Vyšehradského úředník, podkomořieho úředník. Ti slovú nižšie úředníci, protože méně peněz berú, menší hlas mají a jsú něco větčích u poslušenství.

IV.

1. Item peniezi, kteříž z těch úraduov vychodie každému úředníku, jsú tito: Komorník najvyšší má třetinu peněz ze všech vkladuov u veliké dsky kromě zápisuov větčiech, jenž jdú na písare. Má všechny zvody a othádanie dědinné kromě jiných úředníkuov sám. Má také třetinu zvoduov pro nezpravu dědin, kromě dielu toho úředníka, jenž zvodie. Má také diel mieti z památného podle jiných menších úředníkuov. Má také užitek ot svých komorníkuov, jakž může přivesti.

2. Item sudí najvyšší má třetinu peniez ode všech vkladuov, což jde v zemské dsky, kromě zápisuov a králových majestátuov, jenž na samého písare slušie; památného čtyři diely a písar tři a jiní úředníci po jednom panování a viny rovný diel, zvoduov, ze škod a z dluhu s písare(m) rovný diel kromě úředníka, ježto na zvod jede; zvoduov pro nezpravu třetí diel kromě úředníka, ježto na zvod jede; má také požitky ot řečníkuov a ot poručníkuov, jakž jě sobě umie přivesti.

3. Item tato dva pány a sudí a jich mlazšie máta buď z malé neb velké věci opoděné ot každé persony, na každú čtyři groše.

4. Item písar zemský má z práva své penieze najprv a zatím všech vkladuov, u veliké dsky ježto jdú. Má také ot zápisuov všech anebo ot staných práv vešken peniez kromě jiných pánov. Má také ot hledanie, ot výmazuov z desk, ot každé věci kopu grošuov a písari 4 gr. Má také sám od velikých zápisuov vždy ode sta kop dvacet groší a písar jeho ot každé persony čtyři groše. Chtie také páni, aby písar zemský od toho na súdě panském hřivny nebral, kdež jest póhon o dědiny ke diskám, ale někdy bráno, ale někdy nebráno, jakž se písari líbilo. O menšie zápisy, což písar běre menší, jest na páně milosti.

V.

(O ÚŘADU PÍSAŘE ZEMSKÉHO ZVLÁŠTĚ)

1. Má také mieti miesto na súdě podlé úředníkuov větčiech, kdež jemu ukáží. Také nemá u panský potaz jíti leč jeho povolají, kromě obecného potazu, což by vši zemie dotklo, tu má u potazu se pány býti. Také písar zemský nemá pohoněn býti komorníkem samým, než k tomu pánem na súdě má pohnán býti.

2. Item o nižádnú vynu nemá pán súzen býti než králem, od něhož úrad má, kromě póhonov, jakž se napřed praví, o dědiny, o škody nebo o dluh.

3. Item on sám písaře menšie sadie a jim přísahu dává i potřebu, ztravu, většímu samému třetímu a najmenšimu samému druhému, jakž ráčí, neb peniezem na týden neb provisi. Neb jim zle neb dobře učiniti muože, k své libosti; avšak na dobré, na statečné, na věrné, pokorné i na ty, jenž snažně jeho cti i vši zemi dobrému slúžie laskavu býti.

4. Item podobné jest, aby jich potřeba písařská byla způsobena v tom domu, kdež dsky menšie a quaterny ležie, aby tu oba písaře nebo jeden nejméně mohl nalezen býti ot každého člověka, (ať by pro obmeškání zemských potřeb na písaře najvyššieho skřek ot zeman nebyl, jakž se často stávalo pro nebytie písařské).

5. Item podobné jest i radné, aby v tom dvoře, kdež dcky jsú i quaterny, někým svým věrným (buď literát neb neliterát, jehož mi se zdá lépe neliterát) osadil, aby vždy při písařích byl, desk, quaternuov i register pod zámky dobrými choval a těch nevydával písařóm, jedno quatern od rokuov do rokuov, ježto vklady píší a ingrossují, korigují a registrují, a každému jiedlu i na noc aby zamčeny byly a tiem dobrým člověkem aby byly chovány a ku potřebě vydány, a peniezi, kteříž přijdú, při quaternieh položený až do rozdielu.

6. Item aby žádného vkladu u veliké dcky písař neklad, než aby při tom najměň jeden úředník přísěžný byl, neb jest to písařské lepší pro lidské pře i pomluvy.

7. Item jakž najprvé dcky budú otevřieny, aby větčí zápisové byli podle jiných desk zamčeni, a nebyli tak obecni, a ktož by chtěl podlé nich komorníka bráti, ať toho hledá, když budú dcky otevřieny.

8. Item písař zemský ani jeho mlazší ubrmanstvie ani kterých stran na se bráti nemají, ač veliké ohyzdy a pokřikuov chtie prázdni býti, než ku pravdě obecné mlazší, když jich starší otěží, mají se pilně přimlívati pro zprávu pravdy chudého i bohatého.

9.*) Item písař zemský má státi pilně před Královú Milostí o to, aby práva žádnému nestavoval a najviec panských nálezuov (neb jest o to veliké rozdělení mezi králem a mezi pány). Také muože-li to na Králově Milosti mieti, aby žádných listuov neslal, pro něž by bylo právem zatočeno, kromě těch listuov, jenž král od staradávná právo má své služebníky věrné, když na jeho službách jsú beze lsti, ačby co v tu dobu ztratili, jě zase listem k jich právu navrátiti bez jich škody, a kromě jeho majestatuov, jimiž svých kniežat, pánuov radú k rozličným věcem své povolenie dává.

10. Item má písař zemský pro obecné dobré, pro svú čest a pro svú duši s královým povolením na to se pilně ptáti, bylliby který peniez v úradie znova vymyšlený, ježto dřieve nebyl, aby to navedl s královú volí v lepší podle věrného uptání úředníkuov starších.

11. Item písař zemský má pilně státi po svých písařích, na němž právi budú, aby žádný přeseň jich nehindroval, než aby jemu vždy z svých nehod, o něž by s nimi činiti měl, jemu žaloval. A on má plnú moc i súd nad nimi jako nad svými, přijma k sobě, ač chce, úředníky. Ale na to má vždy pomnieti, poněvadž jsú úředníci jeho přísěžní, ktož k nim co promluví úřada dotkna, ačby nedovedl, aby též trpěl, jako oni trpěti jměli, když by dovedeno bylo.**)

12. Item písař zemský ot Královú Milostí žádných daruov, jižto on jest z práva súdcie podle jiných pánuov a zprávy podlé desk nepřijímaj, ač oni za ně prosé, jakžto

*) Tento odstavec (9) se týká především otázky vydávání „glejtů před právem“ králem.

**) T. zv. poena tallionis (odplata týmž zlem).

otúmrtí, nápaduov, spolkuov sirotčích; neb těch všech věcí má býti súdcie podle jiných pánuov a z desk naučení a zpravenie má vyjítí. A to vše v jeho rukú jest i bylo by hanebné svú věc súditi a učiti.

VI.

1. Item úředník proboštův Vyšehradského, jenž jest kancléř českého království, má svého práva orth (to jest 4 gr.) ode všech vkladuov, což k dílu mezi dřievnými třmi pány příslušie, a nic více; u panování a vinných penězích má díel podle jiných úředníkuov, jakž jest obyčej.

2. Item podkomořího úředník má z práva měšťan stříeci králových a jich potřeby před úředníky jinými počestně jednati, a má z práva zvod mimo jiné úředníky, a na tom vinu svú, kdež jest póhon základu; a má díel u panováních jeden s úředníkem proboštovým a z vin díel podlé jiných úředníkuov.

3. Item tieto tři úředníci poslední, totiž králové, probošta Vyšehradského a podkomoří českého, slovú nižší úředníci, že starších poslúchají a jsú potřebni k svědomí, což se v úradu děje, a samí bez jiných úředníkuov svú mocí nic nemohú učiniti.

VII.

Item tak v summě sbeř, žet jich jest všech sedm, tři nejvyšší, jako komorník, sudí a písař zemský, a pod nimi jich mlazší, jakož jest napřed psáno, purkrabie pražský čtvrtý a jeho mlazší. A pak tři menšie: králové, proboštův a podkomořího. A tak jich jest sedm. A co na koho slušie, to jest napřed psáno k naučení sprostnému, dokavadž lepšího a pilnějšího ot múdrejších naučení nenajdeš.

Náš text je přetištěn v podstatě z edice H. JIREČKA, Codex iuris Bohemici, III — 2, Praha 1873, str. I—VI (Supplementum). V tomto vydání jsme pro pedagogické účely text rozčlenili podle hlavního obsahu, při čemž jsme připojili v nadpisu páté stati titulek charakterisující tuto partii.